



Katona Bánk bánja színi utasításokban elmesélve

nézőjáték

*Kompolthy Zsigmond
átigazításában*

Előversengés

Porzó, azaz Ágai Adolf *Utazás Pestről Budapestről* című könyvének végén az elbeszélőt álom látogatja meg, melyben ezer évvel később, azaz 2873. május 12-én botorkál Budapest fényes utcáin. Szeme egy színházi hirdetésre téved: „Vajjon mit is játszanak ma? Öröömre látom, hogy: Bánk bán. Szomorújáték 5 fölvonásban. Írta Katona József. Tehát még ezer év múlva is! ... kiáltom fel büszke örömmel. Ha nem bántott olvasnom, hogy: »Ó-magyarból új-magyarra fordította Gyeökhövy Mór, a Hugo KárolyTársaság r. tagja«. Mit kotnyeleskedik bele ez a kései utód a Katona velős nyelvébe?»

Ágai Adolf rólunk, a mi irodalmi jövőnkéről álmódott. Hiszen ki nem emlékeznek arra, hogy az *Új írás* című premagyar folyóirat 1976 áprilisi számában jelent meg Katona József *Bánk bánja*, a költő, Illyés Gyula saját szavával élve „átigazításában”, abból kiindulva, hogy közönségsikerét csak pár apró gyarlóság akadályozta eddig, mely egy ihletett nemzeti költő néhány mesteri tollvonásával kiigazítható.

A vállalkozás közvetlen előzménye Pándi Pál *Jegyzetek a Bánk bánról* című cikke (*Népszabadság*, 1974. november 17.), amely azt taglalta, miért nem tud Katona műve igazi színpadi sikert aratni.

De még ez sem volt elég, mert mint tudjuk, hamarosan ismét műsorra tűzik a darabot, ám ezúttal Nádasdy Ádám változatában, aki az eredeti drámai jambusokat prózai sorokra írta át. Szóval valahogy úgy tűnik, a *Bánk bán* mindig a jövő zenéje, azaz par excellence hungarofuturista alapvetés. Talán egyszer, mondjuk, 4 ezer év múlva, eljön az idő, amikor végre sikeresen előadható lesz, teszem azt, az ismét meglelt hazánkban, a Szíriuszon, vagy a valódi magyar tenger, a Csele-óceán partján (és nem a hullámzó Balaton tetején...) összegyűlt roppant méretű közönség előtt, mely kandi szemekkel búvárolja majd a vízen úszó irdatlan színpadon a drámát az alábbi változatban.

Első szakasz

ELSŐ JELENÉS

A mulatópalotának vendégszobája. Több asztalokon kész italok.

Gyertyák égnek. Gyakor jön be néhány vendég, iszik, s ismét megy. Kívül táncmuzsika, mely helyel-hellyel megszűnik.

MIKHÁL egy asztalkánál szundikál.

SIMON Belép, meglátván Mikhált, mellé ül.

MIKHÁL felveti szemeit, s kezét nyújtja Simonnak.

SIMON pohárt emel.

MIKHÁL eszmélkedve, kezét mellére nyomja s sóhajt. Felkapván az ezüstpohárt, iszik.

Majd feláll, aztán elszomorodva leül. Poharat kap, és iszik.

Vendégek jönnek vegyest békételenekkel, kik komoran, minden valakire való ügyelés nélkül leüldögélnek, isznak.

SIMON Mikhál mellé ülén, poharat tölt.

EGY BÉKÉTELEN rossz kedvvel nyújtja poharát egynek az összeütésre.

PETUR BÁN belép, vadon körülnéz, Simon mellett egy székre veti és föbe üti magát.

Dömmög.

MIKHÁL a szívére mutat.

PETUR felugrik, de majd leül. Az asztalra könyököl. Ismét dörmög.

MYSKA BÁN egy ritterrel jön. egy üres ivóasztalhoz megy, s tölt.

PETUR bosszankodva néz reá.

MIKHÁL, SIMON hirtelen az asztalon által Petur kezét megkapják.

MYSKA poharat emel.

PETUR vad tekintettel s vérrel forgó szemmel felugrik, öklével süvegét szemére nyomván ordítja: – A magyar szabadság! – Iszik.

BÉKÉTELENEK felugrálva dörömbölve viszonozzák.

MYSKA s a vendégek bámúlnak.

EGY UDVORNIK jön: – Utolsó tánc!

MIND elmennek

MÁSODIK JELENÉS

BÁNK BÁN úti köntösben, zavarodva, egy szugolyban levő ajtócskában mutatja magát.

Nemes méltóság, mindenben gyanakodó tekintet, fojtott tűz, mely minden pillanatban kitörni láttatik, és minden környülállás azt árúlja el, hogy mindenkor nagyobb indulat dühösködik belőlről.

PETUR meglátván Bánkot, hátramarad. Körültekint, csúfosan kimutat.

BÁNK megijed.

BIBERACH, aki éppen kevéssel előbb, mint valakit kereső, belépett, amint Bánkot meglátja, megijedve vonja egy szegletbe magát, és alighogy Petur elvégzé beszédét hamarabb kisuhan.

BÁNK elkiáltja magát: – Melinda?! – Sok ideig nem tudja magát szóra venni.

HARMADIK JELENÉS

TIBORC ugyanazon ajtón, melyen Bánk jött, becsúszik.

BÁNK gondolkodva járkál, miközben Tiborc elfojtódik. BÁNK fellobban, megijed, reszket, kacag: – Tüdő, hazudsz! – Fájdalommal fejét kezei közé szorítja. Hirtelen elmegy, amerre jött.

TIBORC rettegve Bánk bán után siet.

NEGYEDIK JELENÉS

OTTÓ és BIBERACH jönnek.

BIBERACH fagyosan elmosolyodik, s futva azon ajtóra veti szemeit, melyen Bánk elment.

OTTÓ felbosszonkodván, megvetőleg el.

ÖTÖDIK JELENÉS

BIBERACH egyedül gondolkozik.

HATODIK JELENÉS

IZIDÓRA sietve jön: – Ő volt az!

BIBERACH vállat vonyít.

IZIDÓRA dölfösen, méreggel.

BIBERACH A legnagyobb hidegséggel ott akarja hagyni.

IZIDÓRA szemét tenyerével elfedi.

BIBERACH visszaballag.

IZIDÓRA megsértetve elsiet.

BIBERACH könnyű vállvonyítással, szünet után elkullog.

HETEDIK JELENÉS

MELINDA s OTTÓ belépnek.

OTTÓ sóhajtva, Melinda lecsüggő keze után hajol, s azt hosszasan homlokához nyomja.

BÁNK az ajtócskán ismét visszajön. Meglátván őket, tenyerét szemekre csapja. Erős muzsika; Bánk megijedve szédeleg ki, vissza az ajtón.

OTTÓ szavakat láttatik keresni. Hevesen letérdel.

MELINDA megretten. Egész bosszúval el akar sietni; de szemközt jön Gertrudis.

NYOLCADIK JELENÉS

GERTRUDIS az udvari asszonyokkal megjelen, s hol a bosszús Melindát, hol a magát feltalálni nem tudó Ottót nézvén, egy ideig megáll hátulról; végre szúrósan felszólal: – Mi volt ez itt?!

MELINDA Ottóra mutat. Szinte illetlenül elsiet.

GERTRUDIS ajkát harapva néz utána. Járkál, végre az udvariakhoz szól. Azok elmennek.

Keserűen elmosolyodik. elsárgulva visszarezzzen.

OTTÓ ölelni akarja Gertrudist.

GERTRUDIS visszalöki. Elsiet, az asszonyok követik.

KILENCEDIK JELENÉS

OTTÓ A bosszúság és szégyen közt habozván, végre kikiált.

BIBERACH belép, és parancsolatot vár.

OTTÓ valamit akar mondani, de ismét abbahagyja, ki is akar menni, de nem bír magával, és végre az elmosolyodó Biberachon akad meg kérdő szeme.

BIBERACH vállat vonít, Ottóhoz akar menni, de a kis ajtó figyelmessé teszi. Végre megfogja Ottó kezét, és az ellenkező oldalnak elejére kivezetvén, ezt súgja: – Eredj utánna! –

Porokat ad által, elmosolyodik.

OTTÓ megrázkódik az öröm, félelem és Biberach iránt való utálat s szeretet között. A királyné után siet.
BIBERACH le akar egy székbe ereszkedni, de mintha valami jobb jutott volna eszébe, halkal felemelkedik, és a belépő Izidóranak Ottó után mutatván, a más oldalon elmegy.
IZIDÓRA fájdalommal néz mind a kettő után, azután elsiet Ottó után.
BÁNK előjön a rejtékajtából meztelen fegyverrel; magánkívül sok ideig tipeg-topog.

Második szakasz

ELSŐ JELENÉS

Setét boltozat Petur házában. Hátul középen egy fekete asztal, melly körül Mikhál bán, Simon bán s a békételenek ülnek, sokan pedig körülöttük állanak. Petur bán az előlülő; a feje felett, a falon egy kép függ, mellyen egy, a trónuson büszkén ülő asszony látszik. Mindenik békételen mellett a székhez egy befedett pajzs van támasztva. Egy nagy függőlámpás világít. Az előbbeni éjtszaka.

BÉKÉTELENEK dörmögve: – Igaz.

MIKHÁL aki szundikált, ismét szundikál.

PETUR a felette lévő képet ellöki.

BÉKÉTELENEK elevenebben: –Nem! Nem!

PETUR felkapván a mellette levő pajzst, arról a takarót lerántja, és a címer rajta egy a trónus alatt vérében fetrengő asszony. Mind bámulva vonják le mellettük levő pajzsaikról a takarót s mindeniken az előbbeni címer látszik.

BÉKÉTELENEK felzúdulva kardot rántanak, s az asztra csapják.

MIKHÁL felütődik, felugorván egyik székről a másikra tántorodik. Magát mejjénél rázza. Térdre esik, elhanyatlik.

SIMON felfogja.

MÁSODIK JELENÉS

BÁNK BÁN betoppan.

MIKHÁL feleszmélkedvén Bánkhoz siet, aki kardjához kap. Mikhál égre vetett szemekkel, mire Bánk egészen kirántja kardját.

PETUR megütközik, s ajakát harapja. Egy kancsót magasán felemel, azután kiönti a földre.

MIND Peturon kívül, mintha hályog esne le szemekről.

BÉKÉTELENEK gondolkodva, dörmögve: – Hisz az való. – Bánkhoz állanak.

PETUR Bánk lábaihoz hajol.

BÁNK elérékenyedve felemeli.

PETUR Bánk nyakába esik.

MIND Bánkhoz tolakodnak.

BÁNK mintha egybe akarná ölelni.

PETUR egy ideig merően nézi mindnyájokat, akik elgondolkodtak.

MIND székekhez ballagnak, leülnek, s az asztra békételenül könyökölnek. A többiek körül-körül a fal mellett levő padokra telepednek, és vagy térdekre bókolnak, vagy fejeket hanyatt a falnak támasztják.

MIKHÁL bánatossan lehajtja fejét, s végre elszunnyad.

SIMON mellé ül, maga elé néz.

PETUR az ablaknál egy székbe vetette magát: – Jó éjtszakát!

MIND anélkül, hogy megmozdulnának, dörmögik: – Jó éjtszakát!

PETUR Elragadtatva néz ki a hajnalcsillagra. Hirtelen gúnyolva: – Jó éjtszakát!

Harmadik szakasz

ELSŐ JELENÉS

Melinda szobájában BÁNK az asztalnál állva, kezére bókkolt: – Hazudsz!
MELINDA előtte térdepel.
BÁNK el akar menni, de ismét visszajön.
MELINDA térdein eleibe csúszik. Lerogy a földre.
BÁNK felemeli. Merően néznek egymásra.
MELINDA térdeit csókolja.
BÁNK belök egy oldalajtót.
MELINDA sikoltva felugrik és elsiet.
BÁNK karjait kinyújtja az ablakon megijed. El akar.

MÁSODIK JELENÉS

IZIDÓRA felszakaszt egy oldalajtót, s dölzfössen kilép: – Kiállhatatlan!
BÁNK csak maga elébe néz.
IZIDÓRA elsiet.

HARMADIK JELENÉS

TIBORC bizodalom s félelem között besompolyog.
BÁNK búsán néz ki az ablakon.
TIBORC keserű megvetéssel lódítja el a kezét.
BÁNK haraggal tekint reá, de szeme Tiborc homlokán lévő sebhelyen akad fel.
TIBORC észreveszi, s kevés hajával igyekszik eltakarni.
BÁNK Tiborc homlokát, megölelvén, mejjéhez szorítja, majd egy erszényt nyom a markába.
TIBORC térdre rogyik és sírva elmegy.
BÁNK megáll a belökött ajtónál. Bemegy.

NEGYEDIK JELENÉS

BIBERACH jön: – Bán! – Az oldalszobába besiető Bánk után néz; azután egész maga alkalmatosságával le akar ülni, de a visszajövő Bánk tekintete visszatartóztatja.
BÁNK az álmos kis Somával jön vissza. El a fiával.
BIBERACH utána néz, utána járdogál. Leül. Maga eleibe nézván, egymásra tett lábait lógatja. – Biz úgy.

ÖTÖDIK JELENÉS

OTTÓ lihegve fut be.
BIBERACH szepegve: – Megesett a dolog?
OTTÓ elfogódva szegezi a földre szemeit.
BIBERACH maga hajából igen keveset morzsol ujjai közé. A legnagyobb hidegséggel menni akar.
OTTÓ kardot ránt.
BIBERACH mosolyogva kardmarkolatjára teszi kezét.
OTTÓ gyengülve ereszti le kardját.
BIBERACH megy.
OTTÓ rimánkodva siet a hátra se néző után. Midőn utolérte, ledöfi.

BIBERACH visszafordulván, kardot rántott Ottóra, de elgyengülve botlik azon keresztül a földre.

MYSKA BÁN jön többekkel. Felemelik Biberachot, ki a kezek közé hanyatlik.

Negyedik szakasz

ELSŐ JELENÉS

GERTRUDIS az asztalnál ül mély gondolatban: – Csak szűnyogok!

MÁSODIK JELENÉS

MELINDA hirtelen bejön, megáll, merően néz: – Ó, jaj! – Fejét kezei közé szorítja.

GERTRUDIS megijedve néz rá. Csenget. Kezét nyújtja csókolásra, Melinda nem fogadja el.

MIKHÁL szava kívül: – Melinda!

MELINDA térdre esik, eleibe mászik háborodva.

HARMADIK JELENÉS

MIKHÁL BÁN betör – egynéhány udvornikok visszatartják.

MELINDA kiszalad, az asszonyok követik.

MIKHÁL letérdepel.

GERTRUDIS szünet után félútálattal.

MIKHÁL megdöbben, áradó könnyeit törölgeti. Aztán elfojtódik, tenyerével mázolgatván legörgő könnyeit.

UDVORNIK, beszóllítván őrzőket, elsiet.

MIKHÁL néhányszor előrevont hajfürtjeit nézvén, visszaveti. Aztán magát rendbe szedvén az őrizet közt ellézensz.

GERTRUDIS kinéz az ablakon.

NEGYEDIK JELENÉS

BÁNK belép morogva.

GERTRUDIS egy ideig nézi, végre elsiet.

BÁNK kardját félig kirántva: – Tiborc!

TIBORC ki Bánk bánnal jött, és leghátul maradván, csak egy szegletben vonja meg magát, s kucsmáját gyömöri: – Uram! – A szuglyában térdre esik.

ÖTÖDIK JELENÉS

GERTRUDIS jön Melindával.

MELINDA felkiáltva: – Gyermekem!

BÁNK eliszonyodva hirtelen kimutat az ablakon. Szemeit törli.

GERTRUDIS Bánkhoz: – Maradj te!

MELINDA ki érzéketlenül állván, mejjén lévő pántlikáját tépezgeti, végre leveti a földre.

BÁNK szorulva: – Megént.

MELINDA Gertrudishoz féleszelősködéssel: – Te kis ártatlan. – Rebegve ténfereg kifelé.

HATODIK JELENÉS

GERTRUDIS szünet után a csengettyűhöz akar nyúlni.

BÁNK elkapja, s zsebébe teszi.

GERTRUDIS elsárgulva támaszkodik az asztalra, székébe rogyik. Majd megsértett büszkeségének legnagyobb dühével felugrik. Kiált: – Emberek!

HETEDIK JELENÉS

OTTÓ az oldalszobából jön. Megijedve – Bánk bán! – Visszaszalad, s becsapja maga után az ajtót.

BÁNK hasztalan igyekeztén a bezárt ajtón utánarontani.

GERTRUDIS Ottó megjelenésével undorodva rogyott székébe, majd az ablakhoz szalad; végre használni akarván az alkalmatosságot, el akar sietni; de Bánk utolsó szavára, mint egy tigris, nekidühödve tört kap, és Bánkba akarja ütni, aki megfordulván kitekeri kezéből a gyilkot.

GERTRUDIS sikoltva fut az asztalig.

BÁNK utoléri, s agyonszurdálja.

GERTRUDIS lerogy.

BÁNK merően áll, reszketve egyenesíti ki ujjait – a tör kiesik kezéből, melynek zördülésére felijed.

NYOLCADIK JELENÉS

OTTÓ berohan. Ordítva Gertrudis mellé rogy, midőn meglátja.

GERTRUDIS meghal. Kívül kürtölés, lárma.

OTTÓ a Bánk bán által elejtett tört felkapja, s magába akarja ütni.

PETUR elkapván tőle kiteként: – Vágjátok össze!

SOLOM berohan katonákkal. Viaskodás.

OTTÓ elszalad.

PETUR kivágván magát, kiált a társainak: – Kövessetek!

SOLOM dühösen utánafut, kiáltván a katonáknak: – Kövessetek!

Ötödik szakasz

ELSŐ JELENÉS

A királyi nagy palota, melyből hátul a középben egy nagy bolthajtás egy másik szálára vezet, mely eleintén földig érő fekete kárpittal el van fedve. Udvarnikok, nép, majd a király több zászlósurrakkal. Izidóra, asszonyok. Mind gyászban.

Kívül lassú zúgás hallik: a király! a király! A bolthajtás kárpitjai kétfelé nyílnak, melyeket végig két udvarnikok tartanak. Látszik, miképpen Gertrudis királyi pompával nagy emeleten egy koporsóban fekszik. Mellette az epekedő Izidóra a királyfiakkal. Az emelet lépcsőin körül az udvari asszonyok. A király az emeleten állván, egy ideig csendes magaalátetésével a sorsnak, összekeulcsolva kezét, néz a halottra.

Egy nehéz sohajtással magát hidegségre erőlteti. Már lejött a lépcsőkön, midőn gyermekeit utána indulni észreveszi. Szívrehatólag öleli egybe mind a hármat. Aztán székébe váncorog, s lebókol.

MÁSODIK JELENÉS

BÁNK BÁN egész elszánással belép.

UDVORNÍKOK dömmögik: – Bánk!

BÁNK körülnézi magát.

MIKHÁL hirtelen magához kapván Somát, mind a két kezével elébe szorítja: – Gyermek! – Mind zúgnak.

BÁNK a nyakláncát odaveti. Nagy zúgás van.

KIRÁLY elfedett ábrázattal az asztalra borul s onnét egy nehéz sohajtással székébe sikamlilik. Mind gondolkodva szegzik le szemeiket.

KIRÁLY egy kardot kap, Bánkhoz: – Állj ki!

BÁNK kardját leoldván, elébe teszi.

KIRÁLY mélyen gondolkodván, halkán szól: – Vigyétek!

BÁNK aki mindeddig oszlopmódra állott, földre szegezett szemekkel, most hirtelen felkapja a kardját: – Ki? Mit?

Hirtelen messziről egy pásztori síp szomorúan hallatszik – mind közelebb-közelebb. Álmélkodás.

BÁNK elcsuklik a karja, reátámaszkodik a kardra, de az is végre kisikamlilik alóla, s a földre esik; melynek zördülésére mintegy álomból felébred: – Melinda!

KIRÁLY mintegy magát elfelejtve, siet a holttest felé; de szemébe akad Tiborc: – Ki vagy?

HARMADIK JELENÉS

MIKHÁL és SIMON megrémülve: – Melinda?

TIBORC a kucsmáját rágja.

BÁNK ki akar.

Néhány jobbágyak öszveköttöt botokon hoznak egy betakart halottat és a szín hátúlja közepén leteszik.

BÁNK visszarezzen s a parasztokat mint esmeretéseket merően nézi.

IZIDÓRA nagy várakozással egy lépcsővel lejjebb jön az emeletről.

TIBORC tipeg topog, nyögdécsel.

BÁNK reszkető kézzel vonván le a szemfödelet – nem hisz a szemeinek, és elcsukló inain erősen akar megállni.

IZIDÓRA öröm s fájdalom közt Gertrudisra borulni visszasiet.

MIKHÁL és SIMON: – Melinda! – Odafutnak és mögötte térdre esvén, reáborúlnak.

BÁNK fejét a földhöz nyomva görgeti.

KIRÁLY nyájasan visszafordul, de Gertrudis látásán fellobban, midőn Izidóra a lépcsőkön félig lejött, mintegy könyörögve a királyfiakkal.

TIBORC csak egy lépéssel előbbre jön, s térdre esik, és rémülve kiált, mire Solom szánakodva Bánkra mutat.

KIRÁLY semmire sem figyelmez.

IZIDÓRA a lépcsőn hagyja a királyfiakat s Gertrudisra borul.

KIRÁLY: – Magyarok! – Fel akar sietni a holtához; de eleibe akadván a lépcsőkön álló gyermekei, azokhoz általölelve, letérdepel.

A kárpit leesik.

V É G E

Kompolthy Zsigmond: valamikor a 19. század közepén, egy operaházi páholyban önmaga által megköltött személy. De a szerző halálának dátuma még bizonytalan, bár erős a gyanú, hogy ez voltaképpen megszületése pillanatával esik egybe. Eddigi fő műve az 1989-ben bemutatott *Kísértet-csárdás*, hígmagyar népszínmű. Jelenleg a *Trianon 120 napja, avagy pornográf jelenetek a magyar nép vérzivataros századaiból* című életképsorozaton dolgozik.